

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 347.6

DOI <https://doi.org/10.15421/392194>

Карпенко Р. В.,

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Тарасенко С. Г.,

*студентка Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ШЛЮБНІ ВІДНОСИНИ ЯК ОСНОВНА ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА: АНАЛІЗ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ОАЕ

MARRIAGE RELATIONS AS THE MAIN LEGAL CATEGORY OF FAMILY LAW: ANALYSIS OF THE SITUATION IN UKRAINE AND THE UAE

Стаття присвячена проблемним аспектам врегулювання інституту шлюбу, а також порівняльній характеристиці умов укладення шлюбу в Україні та ОАЕ. Сім'я є особливою правовою категорією, яка виникає між особами у результаті укладення та реєстрації шлюбних відносин, тому дослідження шлюбних відносин у цьому контексті залишається досить актуальним. У контексті проведення комплексного дослідження було виокремлено особливості врегулювання шлюбних правовідносин, враховуючи проблемні аспекти цього правовідношення. Здійснено порівняльний аналіз особливостей шлюбних відносин в ОАЕ та в Україні саме в аспекті їх припинення, виокремлено схожі та відмінні риси. У межах статті досліджено коло проблемних питань, що стосуються моменту виникнення шлюбних правовідносин та їх подальшого врегулювання. Значна увага приділяється дослідженню правової природи шлюбних відносин та характеристикі шлюбних відносин в Україні від ранніх етапів до сьогодення. У контексті зазначеного було проведено детальне дослідження історичних етапів виникнення шлюбних відносин, надано їх повну характеристику, здійснений компаративний аналіз шлюбних відносин тих часів та сьогодення. Детально досліджене та осмислене питання трактування дефініції шлюбу, шлюбних відносин та виокремлення ключових особливостей їх законодавчого регулювання. Значну увагу було приділено аналізу нормативно-правових актів, що лягли в основу законодавчого закріплення шлюбно-сімейних відносин; запропоновано оновлення Сімейного Кодексу України та більш детальне врегулювання умов укладення шлюбу на законодавчому рівні. Виокремлено правові категорії «шлюбно-сімейні відносини» та «шлюбні відносини», які чітко відрізняються одна від одної, адже сімейне право розглядає шлюбні відносини, відокремлюючи їх від сімейних, що призводить до виникнення правових колізій на практиці.

Ключові слова: шлюб, шлюбні відносини, сімейні відносини, Сімейний Кодекс України, офіційна реєстрація відносин.

The article is devoted to the problematic aspects of the settlement of the institution of marriage, as well as the comparative characteristics of the conditions of marriage in Ukraine and the UAE. The family is a special legal category that arises between individuals as a result of the conclusion and registration of marital relations, therefore, the study of marital relations in this context remains quite relevant.

In the context of conducting a comprehensive study, the peculiarities of the settlement of marital relations were highlighted, taking into account the problematic aspects of this legal relationship. The comparative analysis of features of marital relations in the UAE and in Ukraine in the aspect of their termination is carried out, similar and distinctive features are allocated. Within the framework of the article, a number of problematic issues concerning the moment of marriage and their further settlement are investigated.

Considerable attention is paid to the study of the legal nature of marital relations and the characteristics of marital relations in Ukraine from the early stages to the present. In the context of the above, a detailed study of

the historical stages of marriage, provided their full characteristics, a comparative analysis of marital relations of those times and today.

The question of interpretation of the definition of marriage, marital relations and highlighting the key features of their legislative regulation received a detailed study and understanding. Considerable attention was paid to the analysis of normative legal acts that formed the basis of legislative consolidation of marital and family relations; it is proposed to update the Family Code of Ukraine and regulate in more detail the conditions of marriage at the legislative level.

The legal categories of "marital and family relations" and "marital relations" were distinguished, which are clearly distinguished from each other, because family law considers marital relations by separating them from family ones, which leads to legal conflicts in practice.

Key words: *marriage, marital relations, family relations, Family Code of Ukraine, official registration of relations.*

Постановка проблеми. Шлюб – багатогранний інститут суспільства, що має певну автономію, логіку функціонування. Зміни в суспільстві, економічні та психологічні проблеми впливають на правову природу шлюбу. За наведених обставин відбувається певна еволюція інституту шлюбу, що призводить до певних змін у соціальному житті. Детальне дослідження шлюбу, його правової природи дає змогу простежити рівень еволюції цього складного інституту. Проблемним аспектом залишається відсутність законодавчого визначення особливостей шлюбних відносин, які дозволяють більш ґрунтовно проаналізувати сутність інституту шлюбу та здійснити порівняльний аналіз шлюбних відносин в Україні та поза її межами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням особливостей інституту шлюбу займалися відомі вчені-цивілісти. Зокрема, це питання підіймали у своїх роботах В.А. Ватрас, Я.Р. Веберс, Д.В. Генкін, К.М. Глиняна, В.С. Гопанчук, А.С. Довгерт, І.В. Жилінкова та інші. Враховуючи підвищений науковий інтерес до зазначеної проблематики, деякі аспекти шлюбних правовідносин залишилися недослідженими. У наукових працях досить детально розглянуте питання правової природи шлюбних відносин, проте питання особливостей укладення шлюбу та аналізу шлюбних правовідносин за межами України залишається актуальним.

Метою статті є узагальнення розглянутих у наукових працях практичних та теоретичних питань щодо шлюбних відносин, здійснення аналізу підходів до шлюбу в Україні та зарубіжних країнах на прикладі ОАЕ.

Виклад основного матеріалу. Шлюб – досить багатогранне та складне явище. В загальному вигляді під шлюбом слід розуміти союз осіб протилежної статі, який укладається від-

повідно до чинних вимог; метою укладання шлюбу є створення інституту сім'ї, що приводить до виникнення взаємних прав та обов'язків у кожного з подружжя. Наведене визначення не є вичерпним, тому задля повноцінного дослідження правової категорії «шлюб» проаналізуємо думки вчених.

Керуючись ст. 3 Сімейного Кодексу України, можна зазначити, що сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства [10]. Тобто вступ до шлюбу та його офіційна реєстрація є передумовою створення сім'ї. Відповідно, шлюбом визнається сімейний союз, що укладений між жінкою та чоловіком, зареєстрований в уповноваженому на те державному органі у порядку, визначеному чинним законодавством. Факт проживання чоловіка та жінки, які пов'язані спільним побутом, не є підставою виникнення між ними шлюбних відносин, не приводить до виникнення між останніми шлюбних прав та обов'язків. Подібні стосунки в сімейному праві мають назву «цивільного шлюбу», який не передбачає виникнення взаємних прав та обов'язків у чоловіка та жінки.

Не є підставою виникнення шлюбу вінчання та інші релігійні таїнства. Зауважимо, що релігійний обряд може стати підставою виникнення шлюбних відносин за умови відсутності органів державної реєстрації актів цивільного стану. Зовсім інакша ситуація склалася в країнах ЄС, а саме у Словаччині, де вінчання прирівнюється до офіційної реєстрації шлюбу у державному органі, уповноваженому на те законом. У наукових колах ширяться пропозиції на законодавчому рівні закріпити можливість реєстрації шлюбу шляхом проведення релігійного

обряду. Тобто розмаїття варіантів реєстрації шлюбу дозволяє чоловіку та жінці обрати той варіант, який відповідає їхнім релігійним чи соціальним переконанням [2, с. 130].

У своїх дослідженнях Л. Липець зазначає, що шлюб – це добровільний і рівноправний союз жінки та чоловіка, зареєстрований в органах реєстрації актів цивільного стану або консулами України, який укладається довічно, але з правом подружжя розірвати його у будь-який момент, окрім випадків, установлених законодавством. Зазначене трактування дефініції є більш широким за обсягом та змістом [6, с. 14].

Нині існують такі види шлюбних правовідносин, як: шлюб, зареєстрований відповідно до вимог законодавства; фактичні шлюбні відносини (правовідносини між особами різної статі, які проживають спільно, але не зареєстрували свої стосунки); низка правовідносин, які ще не врегульовані чинним законодавством України та потребують детального вивчення, наприклад релігійний шлюб.

Значну увагу приділяють визначенням понять «шлюб» та «сім'я», адже в наукових працях ці поняття здебільшого ототожнюються. У контексті вищевикладеного зазначимо, що співвідношення цих понять свідчить про звичаєве розуміння складної правової категорії «шлюб». Більшість учених-цивілістів під шлюбом розуміють спільне проживання чоловіка та жінки, а під сім'єю розуміють групу осіб, яка у свою чергу складається не лише з подружжя, але й із дітей, онуків, які проживають спільно [3, с. 100].

Дефініції «шлюб» та «сім'я» виникли у різні проміжки часу. Сім'я вважається більш складною правовою категорією, тому за змістом це поняття – ширше, аніж визначення поняття «шлюб». Сім'я складається з системи відносин, якими пов'язані кровно споріднені особи; також сім'я характеризується такою ознакою, як стабільність у часі.

Порівнюючи сім'ю зі шлюбом, слід звернути увагу, що шлюбні відносини не володіють стабільністю в часі, адже кожен шлюб має момент початку та момент припинення. Моментом початку вважається офіційна реєстрація шлюбу у відповідному органі, щодо моменту припинення, то ним вважається смерть одного із подружжя або ж розлучення. Сімейні правовідносини

після припинення шлюбу можуть продовжуватися за умов наявності спільних дітей. Тобто чоловік та дружина можуть проживати окремо одне від одного, мати інші стосунки, але перебувати у сімейних відносинах через наявність спільних дітей, які у свою чергу проживатимуть з одним із батьків [5, с. 15].

Питання правової природи шлюбних відносин також залишається одним із найактуальніших серед цивілістів. Проаналізувавши низку наукової літератури, можна виокремити три концепції шлюбних правовідносин: шлюб як договір, шлюб як релігійний союз, шлюб як партнерство. У межах першої концепції шлюб розглядається як договір.

Така позиція виникла ще у Стародавньому Римі. Процес укладення шлюбу в контексті римського права нагадував укладення цивільно-правового договору. У доктрині римського права правового регулювання зазнали лише ті шлюбні відносини, які володіли такими ознаками: союз жінки та чоловіка укладався на невизначений термін, тобто вважався довічним; чоловік та жінка в такому разі вважалися єдиними як в божественному, так і в людському праві [7, с. 11].

Подібна позиція змінилася після появи християнства. За тих умов шлюб визнавався божим таїнством, тобто закріплювалося моральне, релігійне спілкування між чоловіком та жінкою. Тобто, окрім правового закріплення, шлюбні відносини набули й релігійного характеру. Сімейні відносини, які виникали між подружжям, повністю були регламентовані релігійними нормами.

За таких умов шлюб залишався основною формою спільного проживання та життєдіяльності загалом. В історичних джерелах інформації стосовно кількості укладених шлюбів за часів XVII–XVIII століть не збереглося, але дослідження істориків містять цікаву інформацію стосовно моделі шлюбних правовідносин тих часів.

Головною особливістю шлюбних відносин у зазначений період вважається повний контроль інституту шлюбу та сім'ї з боку громади як органу представництва суспільства. Зауважимо, що з XVII–XVIII століття діяло звичаєве право, яке визнавало шлюб договірним актом між сторонами, характерною особливістю якого вва-

жали наявність представників – довірених осіб із боку обох сторін. У різних куточках України порядок оформлення таких шлюбних відносин був різним, але найбільш поширеною моделлю вважалися договірні стосунки між батьками молодих, які в присутності представників домовлялися про шлюб між їхніми дітьми. Подібний договір оформлювався в письмовому або в усному варіанті за наявності свідків. Можемо засвідчити, що відбувся своєрідний перехід від другої концепції шлюбу до першої [1, с. 300].

Стосовно умов укладення шлюбу, то вони були досить демократичними. Чоловік та жінка спочатку знайомилися, потім чоловік мав засилати сватів до жінки. Обов'язковою передумовою шлюбу була згода батьків з обох сторін. Якщо шлюб укладався всупереч волі батьків, то такі шлюби не визнавалися. Батьки мали право позбавити дітей спадку, іноді й зовсім відмовлялися від своїх дітей. Така категорія шлюбів отримала назву «самовільні» й була досить таки типовим явищем.

Окрім самовільних шлюбів, почали з'являтися й примусові шлюби, які укладалися без згоди молодих. З приводу зазначеного принагідно звернутися до праць учених, де йдеться про те, що звичаєве право українського народу не передбачало обов'язкової згоди молодих на одруження, але здебільшого її брали до уваги. Вибір дружини і самий шлюб залежали переважно від волі батьків. Тільки наприкінці XIX ст. молодь, особливо чоловіча, набула певної самостійності у виборі дружини. Примусові шлюби більше притаманні країнам Сходу, аніж Україні.

Щодо третьої концепції (шлюб як партнерство), то вона з'явилася на початку XX–XXI ст., поява такого підходу дещо змінила уявлення про шлюбні відносини. Шлюбом визнається партнерський союз чоловіка та жінки, укладений на добровільних засадах із метою створення сім'ї. Виникнення саме партнерських відносин пов'язують із певними змінами уявлень щодо інституту сім'ї, що прийшли з країн Європи. В країнах Європи шлюбні відносини декілька десятиліть років укладаються на засадах рівності та партнерства. Така модель стосунків найбільш відповідає вимогам сучасності та демонструє зміни у суспільному житті. Головною особливістю таких шлюбів вважається

те, що кожен із подружжя може реалізувати себе у будь-якій сфері, виконувати певні домашні обов'язки, а інший – має таке ж коло прав, що і його партнер [9, с. 53].

Проаналізуємо питання особливостей укладення шлюбу та правової природи шлюбних відносин на прикладі Об'єднаних Арабських Еміратів. Насамперед виокремимо особливості шлюбних правовідносин в ОАЕ. Згідно з Конституцією ОАЕ, а саме ст. 15, «сім'я проголошується основою суспільства, а її підвалинами – релігія, мораль і любов до Батьківщини, або патріотизм» [12].

У Корані зазначено, що мусульманин, що сповідує іслам, може мати не більше чотирьох дружин. Окрім цього, ініціатором укладення шлюбу вважається сім'я майбутнього чоловіка. Саме сім'я наділена правом обирати наречену для сина та домовлятися про майбутній союз із родиною дівчини. Існує думка, що згода осіб жіночої статі не є обов'язковою умовою укладення шлюбу, але, відповідно до суспільних норм, дівчина може відмовитися від заміжжя, якщо це суперечить її бажанню.

Щодо визначення поняття шлюбу, то воно міститься у Законі Об'єднаних Арабських Еміратів «Про особистий статус», відповідно до якого шлюбом визнається договір, який законним шляхом закріплює згоду між подружжям на спільне проживання. Аналізуючи положення цього Закону, можна дійти висновку, що шлюб є передумовою створення сім'ї, у подружжя, відповідно до законодавства, після офіційної реєстрації відносин виникають спільні зобов'язання. Досить новаторським є підхід у законодавстві ОАЕ щодо рівня відповідальності подружжя за загальний добробут у сім'ї, обов'язок дбати про благополуччя родини покладається на чоловіка [11].

Цікавим є положення ст. 31 Закону ОАЕ «Про особистий статус», де зазначено, що кожен, хто вступає у шлюб, набуває дієздатності у всьому, що стосується шлюбу та його наслідків. Також кожна родина обов'язково укладає шлюбний договір. При цьому між моментом реєстрації шлюбу та укладенням шлюбного договору може пройти деякий проміжок часу. Найчастіше момент укладення шлюбного договору відбувається раніше за весілля. За таким умов, спілкування між нареченими відбувається виключно за участі родичів [11].

Щодо особливостей укладення шлюбу, то є низка умов, які мають бути дотримані під час реєстрації шлюбу. Однією з основних вимог визнається «рівність» матеріального статусу, тобто відповідність певним вимогам. Зважаючи на те, що в ОАЕ релігія займає важливе місце, виокремлюють і релігійні вимоги до укладення шлюбу. Чоловік позбавлений права одружуватися на атеїстках. Проте чоловік може вступати у шлюбні відносини з жінкою, яка сповідує іншу релігію, за умови, що жінка готова прийняти іслам перед укладенням шлюбу.

Аналіз дає змогу дійти висновку, що все ж чоловік має більший обсяг прав щодо укладення шлюбу, ніж жінка. Жінки в ОАЕ мають право виходити заміж виключно за мусульманина. Окрім релігійних вимог, на законодавчому рівні встановлений віковий ценз осіб, які планують вступати в шлюб. Відповідно до чинного законодавства ОАЕ, шлюбний вік для жінок та чоловіків становить 18 років. Законодавство також обмежує право осіб вступати в одностатеві шлюби. Особи до моменту укладення шлюбу не мають право спільно проживати під одним дахом, порушення цього правила може призводити до покарання у вигляді ув'язнення [9, с. 53].

У контексті зазначеного доцільно здійснити порівняльний аналіз особливостей укладення шлюбу в Україні. Підкреслимо, що шлюб – визнана юридично, заснована на любові фізична та духовна спільність чоловіка та жінки, союз, який забезпечує народження та виховання спільних дітей. Відповідно до ст. 21 СК України, шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. У ч. 2 ст. 21 СК України зазначено, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя [10].

Слід виокремити певні особливості шлюбу відповідно до чинного законодавства України, тож надаймо характеристику окремим:

Шлюб – союз осіб протилежної статі, який характеризується моногамним зв'язком.

Під шлюбом розуміється вільний союз, який є добровільним як на момент укладення шлюбу, так і на момент його розірвання.

Рівноправність стосунків чоловіка та жінки, які вступають у шлюбні відносини.

Укладається виключно в формі, установленій державою, тобто державні органи, що реєструють союз чоловіка та жінки, висувають низку вимог до форми шлюбу, які передбачені чинним законодавством.

Шлюб виникає на підставі юридичного акту, зробленого з наміром породити правові наслідки. У цьому виявляється подібність шлюбу до цивільної угоди. Проте саме соціальний зміст та особливості правової природи шлюбних відносин виключають можливість трактування шлюбу як різновиду цивільного договору. Цивільно-правовий договір або угода укладаються з метою досягнення певної мети, створюючи для учасників певні права та обов'язки. Шлюбні відносини базуються на любові, а не на корисливих мотивах [7, с. 13].

Новелою українського сімейного законодавства залишається питання укладення шлюбу між особами однієї статі, адже в СК України чітко закріплено, що шлюбом визнається союз чоловіка та жінки; союз, який припускає спільне проживання, ведення спільного побуту, наявність взаємних прав і обов'язків. Повністю врегульованим визнається й питання укладення шлюбу, всі процедурні аспекти чітко передбачені чинним СК України. Проаналізуємо ці положення більш детально. Порядок укладення шлюбу – врегульована чинним законодавством процедура, що включає в себе відповідні дії з боку органів державної влади, а саме РАЦС та осіб, які виявили бажання вступити у шлюб. До цієї процедури належать і умови, за наявності яких шлюб набуває статусу укладеного. В загальному вигляді шлюб укладається на добровільних засадах між чоловіком та жінкою, якщо особи досягли шлюбного віку та не є родичами прямої лінії чи братами і сестрами та не перебувають в іншому шлюбі, що не був припинений в законному порядку.

Досить важливим моментом є досягнення особою шлюбного віку. Так, у ч. 1 ст. 22 СК України встановлено, що шлюбний вік в Україні для чоловіків та жінок становить 18 років [10]. Встановлення шлюбного віку вважається однією з передумов отримання особою права на укладення шлюбу, тому що особа має досягти статевої зрілості та мати відповідний душевний, розумовий та моральних розвиток, аби мати можливість вступати у шлюбні правовід-

носини. Сімейний Кодекс України, а саме ст. 23, наділяє осіб, що не досягли шлюбного віку, правом на укладення сімейного союзу. У законодавстві зазначено, що «особи, які не досягли шлюбного віку, також мають право на шлюб у чітко визначених випадках, а саме особа, яка досягла 16 років, може звернутися із заявою до суду з проханням надати їй право на шлюб». Виключно на підставі рішення суду особа наділяється правом на шлюб, за умови, що подібне рішення суду не спричинить шкоди законним інтересам цієї особи.

Під час розгляду категорії справ, що стосуються укладення шлюбу особою, що не досягла 18 років, застосовуються положення Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства під час розгляду справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», де визначено, що заява про надання особі, яка досягла чотирнадцяти років, права на шлюб повинна розглядатися судом в окремому провадженні [8]. Обов'язковою ознакою розгляду таких справ вважається учать батьків/усиновителів неповнолітньої особи, а також особи, з якою неповнолітній/неповнолітня планує вступити у шлюбні правовідносини з метою створення сім'ї. Тобто детальний аналіз вікового цензу як обов'язкової умови вступу у шлюбні відносини свідчить про те, що за наявності певних підстав неповнолітні особи мають право вступати у шлюбні відносини лише за рішенням суду.

Дискусійним залишається питання стосовно визнання церковного шлюбу та надання такому шлюбу статусу офіційного. Нині релігійний обряд і фактичне проживання не набувають статусу офіційного шлюбу та не приводять до виникнення взаємних прав і обов'язків між подружжям. Міністерство юстиції України роз'яснило, що релігійний обряд шлюбу не має правового значення. Релігійний обряд шлюбу, як і раніше, не створює прав і обов'язків подружжя, залишаючись особистою справою

жінки і чоловіка. Особи, які після вінчання спільно проживають без реєстрації шлюбу, мають статус сім'ї, проте не мають правового статусу подружжя. Тим самим визнано, що релігійний обряд є підставою створення сім'ї [4, с. 149].

Під час правового регулювання релігійного шлюбу постає питання, з якого періоду часу союз чоловіка та жінки вважається укладеним. Шлюб, який був укладений у відповідному порядку, має певну дату початку – момент реєстрації, в релігійному шлюбі момент вступу у союз відсутній. Тому укладення релігійного шлюбу нині не дозволяє визнавати такий союз зареєстрованим, адже процедура укладення за таких умов відсутня. Також чоловік та жінка, що перебувають у релігійному шлюбі, не наділяються взаємними правами та обов'язками, а отже, не мають статусу «подружжя» взагалі.

Отже, шлюб – складна правова конструкція, укладення якого тягне за собою настання певних юридичних наслідків для обох із подружжя, а саме виникнення взаємних прав та обов'язків. В Україні питання шлюбних правовідносин урегульоване на законодавчому рівні, а саме поняття шлюбу, його особливості чітко передбачені чинним СК України. Питання правової природи шлюбу та особливостей його реєстрації залишаються дискусійними, незважаючи на наявність наукових праць із зазначеної тематики. Принагідно зазначити, що доцільно більш чітко прописати в СК України визначальні риси шлюбу та розмежувати поняття релігійного шлюбу.

На противагу Україні, проаналізовані особливості шлюбних відносин у ОАЕ дали змогу дійти висновку, що в ОАЕ важливу роль відіграють релігійні приписи, які визначають певний порядок та умови укладання шлюбу. Щодо України, то релігійні приписи не мають юридичного значення під час укладення шлюбу. Зазначена модель врегулювання питань стосовно шлюбних відносин в Україні є більш європейською та демократичною стосовно осіб, які планують вступати у шлюб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апопій І.В. Сімейне право України : навч. посіб. 2-е вид., перероб. та допов. Київ : ЦУЛ, 2011. 359 с.
2. Боднар Т.В. Сімейне право в системі права України. *Право України*. 2013. № 1. С. 129–134.
3. Калакура В.Я. Механізми взаємодії колізійних принципів правового регулювання в міжнародному сімейному праві. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. № 5(8). С. 98–104.

4. Калакура В.Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві. *Право України*. 2013. № 7. С. 145–154.
5. Куріленко О. «Фактичний шлюб» як прояв правового нігілізму. *Віче*. 2013. № 12. С. 14–16.
6. Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом та договором : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2009. 20 с.
7. Новохатська Я. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006. 20 с.
8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text> (дата звернення: 06.10.2021).
9. Сафончик О.І. Поняття припинення шлюбу та його відмінність від визнання шлюбу недійсним за законодавством України. *Вісник Чернівецького факультету НУ «Одеська юридична академія»*. 2017. № 3. С. 51–59.
10. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 04.10.2021).
11. FederalLawNo. (28) OnPersonalStatus, 09.11.2005. URL: <https://legaladviceme.com/legislation/140/uae-federal-law-28-of2005-on-personal-status> (дата звернення: 05.10.2021).
12. ConstitutionoftheUnitedArabEmirates, 02.12.1996. URL: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ae/ae030en.pdf> (дата звернення: 07.10.2021).